

CÎTEVA ASPECTE ALE ROLULUI JUCAT DE ORAȘUL DEVA ÎN VIAȚA POLITICĂ A ROMÂNILOR TRANSILVĂNENI DIN ULTIMII ANI AI VEACULUI AL XIX-LEA

LIVIU BOTEZAN, NICOLAE CORDOȘ

Spre sfârșitul anului 1895 în comitetul central al Partidului Național al românilor din Transilvania, Banat și comitatele vestice s-au manifestat unele dificultăți legate de problema adoptării unei noi orientări în lupta politică. Noua orientare se impunea cu necesitate în condițiile scoaterii P.N.R. și a comitetului său central în afara legilor pe atunci în vigoare de către autoritățile guvernamentale burghezo-moșierești maghiare. Printre cei care s-au străduit să depășească dificultățile temporare în vederea activității luptei politice a românilor din Austro-Ungaria, pot fi menționați Aurel Mureșianu din Brașov, Amos Frincu din Sibiu și Francisc Hosu-Longin din Deva. Toți trei erau lideri ai grupării gazetiste. Gruparea a fost denumită astfel după „Gazeta Transilvaniei“, principalul ei organ de presă.

Din corespondența purtată între cei trei lideri rezultă că sufletul grupării gazetiste a fost A. Frincu, iar creierul ei Fr. Hosu Longin. În scrisorile sale, A. Frincu îl și numește pe Fr. Hosu-Longin drept căpitanul sau conducătorul suprem al gazetistilor¹. Prestigiul de care a ajuns să se bucure în calitatea lui de președinte al despărțământului Astra pentru comitatul Hunedoara și de apărător în procesele politice și de presă intentate celor ce apărau cauza românească, i-a permis lui Fr. Hosu-Longin să transforme orașul Deva în unul din centrele politice ale românilor transilvăneni în anii 1896—1899.

Încă în primăvara anului 1896, Fr. Hosu-Longin și ceilalți lideri gazetisti au căutat să folosească întâlnirile lor de la Blaj, Arad și Sibiu, pentru a dezbate și a găsi căile cele mai potrivite, menite a activa lupta românilor transilvăneni. Dintr-o scrisoare adresată de A. Frincu lui Fr. Hosu-Longin la 20 martie 1896 se desprinde, că la Blaj au discutat probleme legate de purificare, concentrarea și întărirea partidului în jurul „Gazetei“. La consfătuirea de la Arad au luat în dezbateră chestiunea întocmirii unor planuri de acțiune. Aceste planuri îi erau solicitate lui A. Frincu de către Fr. Hosu-Longin².

Fr. Hosu-Longin i-a cerut și lui Aurel Mureșianu să se prezinte bine pregătit la consfătuirea de la Sibiu, convocată de I. Rațiu, președintele P.N.R., pe data de 9 aprilie 1896. Totodată îi exprima părerea, că noua linie politică a „Tribunei“ de la Sibiu nu-i prea inspira încredere. Nu-i inspirau încredere mai ales noii redactori ai „Tribunei“, pe care-i considera nepotrivii pentru inițierea unei politici eficiente puse în slujba popo-

¹ Colecția de manuscrise a Bibliotecii Centrale Universitare din Cluj-Napoca (în continuare prescurtat: Colecția msc BCU Cluj-Napoca), fondul corespondența lui Fr. Hosu-Longin, vol. III, filele 133—134.

² Idem, filele 17—18.

rului. De aceea propunea ca „Gazeta Transilvaniei“, al cărei redactor era A. Mureșianu, să arate clar ce voiau gazetistii să realizeze³.

Fr. Hosu-Longin revine asupra unora din ideile de mai sus la 5 septembrie 1896, cu ocazia unei alte scrisori trimise lui A. Mureșianu de la Lugoj. După ce îi exprimă regretul că nu l-a putut întâlni la Lugoj, pentru a discuta împreună planurile de viitor, îi dă informații referitoare la serbările organizate acolo cu scopul extinderii Astrei și în Banat. Între altele îi arată că l-a nemulțumit atitudinea reținută a unora dintre bănașeni față de I. Rațiu și față de socrul său G. Pop de Băsești, dar plină de căldură când a fost vorba de liderii grupării moderate, Al. Mocioni și N. Popea.

Insatisfacție i-a produs și încercarea lui I. Rațiu de a se apropia de Al. Mocioni, pentru a elabora împreună un manifest pe baza unei platforme comune. La reîntoarcere, în tren, fiindcă au călătorit împreună, I. Rațiu i-a adresat o întrebare privind atitudinea gazetistilor față de o eventuală platformă comună, pe care ar realiza-o cu Al. Mocioni. Fr. Hosu-Longin îi aduce la cunoștință lui A. Mureșianu, că i-a replicat președintelui partidului cu cuvintele: „... probabil că vă vom combate pe amândoi“. Îl informează de asemenea, că a refuzat propunerea ce i s-a făcut, de a se întâlni cu liderii moderați Al. Mocioni și C. Brediceanu, pentru a se consulta împreună. În sfârșit îi semnalează că la serbările de la Lugoj au fost de față și reprezentanți ai vechilor tribuniști. Printre ei îl menționează pe V. Mangra, față de care arată o netă antipatie⁴.

Mult mai concret se dovedește A. Frincu în scrisorile pe care i le trimite lui Fr. Hosu-Longin. Astfel, în octombrie 1896, el insistă asupra necesității elaborării unor lozinci și a unui program mai eficient în spiritul ideilor de la 1848. Ele trebuiau răspândite de „Gazeta Transilvaniei“ în atmosfera creată de „dezarmarea ce se vestește de la Timișoara și disoluția ce se propagă de la Sibiu“⁵.

Spre sfârșitul lui noiembrie 1896, A. Frincu îl înștiințează pe Fr. Hosu-Longin, că a fost la Brașov. Acolo a discutat cu A. Mureșianu măsurile considerate oportune, pentru a-i stringe pe toți românii în jurul „Gazetei“. O măsură de primă urgență era transformarea „Gazetei“ într-o societate pe acțiuni, asemănătoare „Tribunei“ de la Sibiu. Capitalul ei inițial trebuia să fie de 80.000 florini. Jumătate din acești bani urmau să-i revină lui A. Mureșianu ca preț al tipografiei și ziarului. Numai astfel putea avea șanse „Gazeta“ să înfăptuiască „ralierea tuturor șirelor atât de... deconcentrate“. Numai printr-o atare transformare s-ar fi asigurat impulsivitatea ziarului, care continua să fie asemenea unui „vultur cu aripile tăiate“. Reorganizarea se impunea cu atât mai mult, cu cât publicul era „dispus pentru Gazetă, iar situația de afară favorabilă ca niciodată în deceniul din urmă pentru cauză“⁶.

Soluțiile propuse de neobositul A. Frincu și susținute cu căldură de Fr. Hosu-Longin, n-au fost transpuse în practică până la finele anului 1896. „Gazeta Transilvaniei“ s-a menținut pe vechea poziție de excesivă prudență și moderație, pe care i-a imprimat-o Iacob Mureșianu în anii absolutismului restaurat. Neabordînd cu suficient curaj soluții concrete menite să ajute la depășirea refluxului luptei naționale, „Gazeta“ n-a

³ Idem, vol. VIII, fila 59.

⁴ Idem, filele 60—61.

⁵ Idem, vol. III, filele 23—24.

⁶ Idem, filele 26—27.

putut umple în întregime golul lăsat de „Tribuna“ prin trecerea ei în mâinile unor redactori crescuți la școala presei moderate. Iată de ce, în 1897, Fr. Hosu-Longin și A. Frîncu au continuat eforturile în direcția imprimării unei orientări mai radicale în coloanele organului lor de presă. Pe această linie avansa A. Frîncu tovarășilor lui de idei propunerea, pe care de altfel le-a mai făcut-o anterior, de a se convoca o consfătuire a aderenților „Gazetei“. El oferea pentru consfătuire un proiect de program ca punct de plecare al discuțiilor. Proiectul prevedea: a) fortificarea „Gazetei“ pentru a putea desfășura o propagandă, care să-i permită să devină centrul activității P.N.R.; b) redactarea sub formă de ultimatum a unei recomandări destinată liderilor partidului, prin care să li se pretindă să reorganizeze și să completeze comitetul central al P.N.R. etc. În finalul scrisorii din aprilie, A. Frîncu a dat expresie profundei lui dezamăgiri, prilejuită de faptul că lozinca „Purificare, concentrare și avansare“, pusă în sfârșit în fruntea „Gazetei“, nu era însoțită de acțiuni practice⁷.

Dezamăgirea persistă și în scrisorile pe care A. Frîncu i le trimite lui Fr. Hosu-Longin în vara și toamna anului 1897. În iunie 1897, de pildă, A. Frîncu se arată nemulțumit de tonul afișat de „Gazetă“, care în loc să se asemene cu o fanfară de război, „sună în stilul fluierului de păstor“⁸. De abia în toamna anului 1897 „Gazeta“ s-a decis să abordeze problema redobândirii autonomiei Transilvaniei. Referindu-se la acest lucru, A. Frîncu îi scria lui Fr. Hosu-Longin: „Un an a trecut frate, e timp ireparabil, deoarece a face politică înseamnă, pe lângă a organiza, încă și a prevedea și a preîntîmpina“⁹.

Un ton mai puțin entuziast decît cel de la sfîrșitul anului 1896 și de la începutul celui următor caracterizează toată corespondența din 1898 dintre A. Frîncu și Fr. Hosu-Longin. Nici chiar reușita adunării populare care a avut loc la Arad în decembrie 1897 în semn de protest împotriva maghiarizării numelor de localități, n-a avut darul să-i satisfacă pe cei doi lideri gazetiști. Cu toate acestea, A. Frîncu îi propune lui Fr. Hosu-Longin, la 8 februarie 1898, să meargă împreună la Brașov, pentru a avea o discuție lămuritoare cu A. Mureșianu în vederea depășirii dificultăților în acțiunea de activizare a luptei pentru drepturi politice. În scrisoarea din 8 februarie, A. Frîncu abordează și problema unei eventuale întâlniri în străinătate a liderilor grupărilor existente în cadrul P.N.R., care să aibă drept scop reorganizarea partidului¹⁰.

O rază de speranță în direcția reorganizării partidului s-a ivit odată cu apropierea sărbătoririi semicentenarului revoluției de la 1848. Pe data de 15 mai, liderii P.N.R. de la Sibiu au inițiat o mare adunare populară la Blaj. Ea putea oferi prilejul întâlnirii reprezentanților tuturor grupărilor, care constituiau partidul. Adunarea a fost însă interzisă de guvernul baronului Bánffy. În legătură cu interzicerea adunării, A. Frîncu i se plînge lui Fr. Hosu-Longin, la 12 mai 1898: „Noi, ultimii școlari ai lui Bărnuțiu, stăm cu inima zdrobită la spectacolul ce s-a făcut și se face cu idealul lui politic“¹¹.

În condițiile menținerii abuzive a P.N.R. în afara legilor de atunci în vigoare, interzicerea adunării populare din 15 mai 1898 de la Blaj de-

⁷ Idem, filele 36—37.

⁸ Idem, filele 44—45.

⁹ Idem, filele 64—65.

¹⁰ Idem, filele 87—88 și 90—92.

¹¹ Idem, filele 101—102.

monstra cit de dificile deveniseră împrejurările, în care trebuiau să lupte românii pentru drepturi politice în anii ce au urmat mișcării memorandiste. De fapt, în noua conjunctură, pentru români n-au mai rămas decât două posibilități mai importante de a se manifesta public: serbările organizate de despărțămintele Astrei existente în fiecare județ și congregațiile comitatense. Îndeosebi congregațiile comitatense, cum li se spuneau atunci consiliilor județene, ofereau reprezentanților românilor posibilități de a desfășura o luptă politică. Deși erau dominate de exponenți ai nemeșimii maghiare datorită censului, în sesiunile lor trimestriale se discuteau și se luau măsuri pe plan local de ordin economic, financiar, școlar etc.

Francisc Hosu-Longin are meritul de a fi fost unul din intelectualii, care a înțeles că era indicat să folosească cele două posibilități, pentru a apăra interesele populației românești din Transilvania, Banat și comitatele vestice și a-i menține trează conștiința națională. În calitate de membru al congregației comitatului Hunedoara, care-și avea sediul la Deva, a profitat de toate sesiunile ei pentru a demasca politica burghezo-moșierimii maghiare de nesocotire a drepturilor poporului român. Dintr-o scrisoare trimisă lui A. Mureșianu în martie 1896 se desprinde, că Fr. Hosu-Longin se pregătea să acționeze în acest sens cu prilejul apropiatei sesiuni a congregației comitatense. Congregația urma să dezbata probleme legate de: bugetul comitatului; un împrumut de 100.000 coroane pentru construirea unui pod rutier de fier peste riul Mureș; o petiție referitoare la păduri a foștilor grăniceri hunedoreni, din care o bună parte fuseseră români. Sesiunea trebuia să aibă un caracter solemn, ea fiind închinată de autoritățile burghezo-moșierești maghiare sărbătoririi „Mileniului”. Fr. Hosu-Longin l-a rugat pe A. Mureșianu, ca prin intermediul „Gazetei” să-i facă atenți pe românii care erau membri ai congregației, să fie prezenți la sesiune, pentru a se înțelege și a colabora solidari în problemele ce priveau populația aproape exclusiv românească a comitatului Hunedoara¹².

Grija lui Fr. Hosu-Longin de a asigura prezența românilor la sesiunea congregației s-a dovedit întemeiată, deoarece s-a discutat și problema unui împrumut bănesc, menit să asigure finanțarea înființării a o serie de școli de stat în satele hunedorene. Înființarea de noi școli se impunea cu acuitate, deoarece românilor, al căror număr se ridica la circa 250.000 din totalul populației județului, le revenau 130 școli, ceea ce echivala cu o instituție de învățămînt la 1042 persoane. În schimb ungarilor, germanilor și evreilor, care împreună erau aproximativ 15.000, le reveneau o școală la 115 persoane, deoarece dispuneau de 240 instituții de învățămînt¹³. Dar în școlile de stat limba de predare nu putea fi decât maghiara. În consecință, noile școli, deși ar fi fost înființate cu bani proveniți de la contribuabilii români, ar fi devenit noi instrumente de deznăționalizare a copiilor lor. Acesta a fost motivul pentru care reprezentanții românilor din congregație, mobilizați de Fr. Hosu-Longin, au protestat energic contra împrumutului, cu toate că se aflau în minoritate, în comparație cu cei ai nemeșimii. Protestul lor a fost înaintat guvernului de la Budapesta împreună cu un apel¹⁴.

¹² Idem, vol. VIII, fila 58.

¹³ „Tribuna Poporului”, nr. 42 din 4/16—III 1897 și nr. 58 din 24 — II/8 — III — 1898.

¹⁴ Ibidem.

Un protest mult mai energic au înaintat reprezentanții românilor din congregația comitatului în legătură cu legea privind maghiarizarea numelor de localități. La întocmirea unei moțiuni contestatoare au fost stimulați de protestele formulate în adunările populare ale sașilor și de cele ale românilor de la Arad și Sibiu. Meritul redactării ei îi revine lui Fr. Hosu-Longin. Ea a fost iscălită de toți reprezentanții românilor din congregație. Unul din organele de presă ale vremii arăta că în ședința congregației din 13 decembrie 1897, Fr. Hosu-Longin a citi moțiunea, prin care cei ce au semnat-o și-au făcut „datoria lor de cetățeni și de membri ai Partidului Național Român“. Toți cei ce au iscălit moțiunea protestau astfel contra proiectului de lege și pretindeau ca ea să fie înaintată guvernului. În ziar se sublinia că vorbitorul a prezentat moțiunea „cu o privire improvizată frumos, fiind ascultată și de unguri cu mare luare aminte“. Discuțiile purtate pe marginea ei în congregație i-au oferit prilejul lui Fr. Hosu-Longin, precum și altor vorbitori români, de a formula revendicarea introducerii limbii române în administrația și justiția locală. Popularizarea prin intermediul presei a acestei revendicări și a argumentelor aduse de oratori în cuvântările pe care le-au rostit în ședințele congregației comitatense în sprijinul cererilor de acordare a unor drepturi elementare pentru români, a contribuit fără îndoială la educarea politică a meselor românești nu numai din comitatul Hunedoara, ci și din celelalte județe transilvănene și bănățene¹⁵.

Din cele relatate de presă rezultă, că de-a lungul anului 1898 s-au desfășurat acțiuni duse pentru obținerea cel puțin a unor drepturi minime pe plan local, îndeosebi în congregațiile comitatelor Arad, Caraș-Severin, Alba și Hunedoara. Aceste acțiuni s-au amplificat în toamna anului 1898, când s-au efectuat noi alegeri pentru congregațiile comitatense. Prestigiul de care a ajuns să se bucure Fr. Hosu-Longin în comitatul Hunedoara, i-a permis să fie reales membru al congregației¹⁶.

Informându-l pe A. Frincu despre realegere, Fr. Hosu-Longin i-a precizat, că avea de gând să formuleze noi revendicări în favoarea românilor în congregație. Pentru fundamentarea lor s-a documentat serios asupra abuzurilor comise de autoritățile burghezo-moșierești maghiare în cele trei decenii ce s-au scurs de la încheierea compromisului dualist¹⁷.

În ceea ce privește activitatea desfășurată de Fr. Hosu-Longin în cadrul Astrei, ea a fost deosebit de laborioasă. În calitatea lui de președinte al despărțământului Deva și de membru al comitetului executiv al Astrei, el s-a încadrat cu toată hotărârea în rindurile luptătorilor, care acționau împotriva mașinațiilor guvernului baronului Bánffy, menite să submineze cea mai importantă instituție culturală a românilor din Austro-Ungaria. Dintr-o convorbire avută de Al. Mocioni cu un reprezentant al contelui Apponyi reiese, că încă din 1896 autoritățile guvernamentale burghezo-moșierești maghiare au exercitat numeroase presiuni asupra comitetului executiv al Astrei, pentru a-l determina să scoată din titlatura Asociației cuvintele „Transilvania“ și „poporului român“. Presiunile vizau schimbarea numelui „Asociației pentru cultura poporului ro-

¹⁵ Idem, nr. 231 din 4/16 — XII — 1897; Colecția de mse BCU, Cluj-Napoca, corespondența lui Fr. Hosu-Longin, vol. III, filele 224—247.

¹⁶ „Tribuna Poporului“, nr. 187 din 4/16 — X — 1898 și 208 din 4/16 — XI — 1898.

¹⁷ Colecția de mse BCU Cluj-Napoca, corespondența lui Fr. Hosu-Longin, vol. III, filele 104—106.

mân din Transilvania“ în „Asociația maghiarilor cu buze valahe“¹⁸. La începutul anului 1897, guvernul baronului Bánffy a propus titulatura: „Asociația cetățenilor maghiari de naționalitate română“. Guvernul a insistat în mod deosebit asupra ștergerii cuvintului „Transilvania“. Potrivit opiniei cercurilor guvernamentale, cuvântul întruchipa năzuința românilor transilvăneni de a-și recâștiga autonomia. În scrisoarea trimisă lui Fr. Hosu-Longin la 13 februarie 1897, A. Frincu îi comunica informația aflată de la C. Diaconovici, conform căreia comitetul executiv a decis convocarea unei adunări generale a Astrei. Din spusele lui C. Diaconovici reieșea că o parte a comitetului executiv inclina să accepte recentele propuneri ale guvernului Bánffy. Iată de ce, A. Frincu îi cerea lui Fr. Hosu-Longin să-i mobilizeze pe toți membrii Astrei din comitatul Hunedoara la adunarea proiectată, pentru a se putea respinge propunerea guvernamentală. Totodată îi propunea lui Fr. Hosu-Longin să intervină la socrul său, G. Pop de Băsești, pentru a determina ziarul „Tribuna“ din Sibiu să ia atitudine și să contribuie la antrenarea cât mai largă a celor ce erau interesați să apere cauza „Asociațiunii“. În ceea ce-l privea, A. Frincu îl asigura pe liderul devean, că i-a pretins lui A. Mureșianu „să agite viguros chestiunea în public“ prin intermediul „Gazetei Transilvaniei“¹⁹.

Adunarea extraordinară a Astrei, menționată de A. Frincu în corespondența pe care a purtat-o cu Fr. Hosu-Longin, a avut loc la Sibiu în martie 1897. După dezbateri furtunoase, în ultima ședință din 12 martie, adunarea a ales o comisie de lucru formată din 61 persoane. Deși în timpul discuțiilor unii vorbitori au argumentat că scoaterea cuvintului „Transilvania“ din titulatura Astrei i-ar ușura acesteia situația, Fr. Hosu-Longin s-a numărat printre cei care s-au opus prin votul lor propunerii guvernamentale²⁰.

Astra a continuat să fie în atenția guvernului Bánffy și în anul 1898. În primăvara acestui an, Ministerul de Interne a mers pînă acolo cu pretențiile, încît a somat comitetul executiv, să nu mai primească banii, pe care societatea „Transilvania“ din București îi dona anual, pentru ajutorarea elevilor meseriași români. Autoritățile guvernamentale maghiare se ofereau să doneze ele echivalentul sumei trimise pînă acum de societatea „Transilvania“. Oferta părea generoasă. Dar ea echivala cu o încercare de subordonare a Astrei din punct de vedere financiar. Subvenționînd-o financiar, guvernul de la Budapesta își crea posibilitatea de a-i controla activitatea. În ședința din 12 mai, comitetul executiv a respins însă oferta guvernamentală. I s-a contestat astfel guvernului Bánffy dreptul de a opri primirea unor donații destinate școlarizării viitorilor meseriași români. Fr. Hosu-Longin s-a numărat și de astă dată printre cei care au jucat un rol activ în adoptarea unei atitudini juste de către comitetul executiv²¹.

Hotărîrea comitetului executiv al Astrei n-a avut totuși darul de a determina guvernul baronului Bánffy să renunțe la intențiile sale. Dimpotrivă, l-a ambiționat și și-a intensificat presiunile asupra comitetului. Ele

¹⁸ I. Georgescu, *George Pop de Băsești, 60 de ani din luptele naționale ale românilor transilvăneni*, Oradea, 1935, p. 325.

¹⁹ Colecția de mse BCU Cluj-Napoca, corespondența lui Fr. Hosu-Longin, vol. III, filele 34—35; Arhiva Mureșenilor din Brașov, doc. nr. 3417 și 3418/1897.

²⁰ „Tribuna Poporului“, nr. 41 din 2/14 — III — 1897 și nr. 43 din 5/17 — III — 1897.

²¹ Idem, nr. 85 din 6/18 — V — 1898.

i-au influențat pînă la urmă pe vicepreședintele Astrei, Partenie Cosma și pe secretarul ei, C. Diaconovici. La sugestia lui Partenie Cosma, C. Diaconovici a profitat de absența lui Ioan Micu Moldovan, președintele Astrei, și în ședința din 6 octombrie 1898 a propus comitetului executiv să accepte subvenția oferită de autoritățile guvernamentale maghiare. Consecvent ideilor sale, Fr. Hosu-Longin s-a pronunțat și acum împotriva acceptării așa-zisului ajutor de stat în valoare de 400 florini²².

Liderii gazetisti au depus noi strădanii în direcția apărării Astrei în primăvara anului 1899, cînd s-a dovedit, că noul guvern maghiar condus de contele Széll continua politica opresionistă a celui precedent. Dar, spre deosebire de fostul guvern Bánffy, care a exercitat presiuni asupra principalei asociații culturale a românilor de pe poziții de forță, cel al lui Széll a recurs la mijloace mai subtile. Într-adevăr, curînd după ajungerea guvernului Széll la putere s-a inițiat o colaborare între Astra și EKE²³. În acest sens, C. Diaconovici a fost invitat la sediul EKE din Cluj. Aici i s-a propus ca Astra să organizeze o sală românească în Casa memorială Matei Corvinul. I s-a propus de asemenea, ca Astra să facă un schimb de cărți cu EKE și cu Erdély Muzeumegylet²⁴.

Schimbul în sine de cărți și de expoziții între asociațiile culturale ale românilor și maghiarilor ar fi fost recomandabil, dacă prin el s-ar fi urmărit în mod real o apropiere frățească între cele două popoare. Dar la fel ca și EMKE, care avea scopul declarat de a accelera procesul de maghiarizare a românilor și a celorlalte naționalități oprimate cu ajutorul școlilor și al azilelor culturale, EKE trebuia să joace un rol similar prin intermediul societăților culturale. EKE se încadra așadar și ea în politica oficială pusă în slujba ideii utopice a transformării Ungariei multinaționale într-un „stat maghiar unitar“. Iată de ce, propunerile de apropiere și colaborare ale EKE au fost privite cu suspiciune de toate cercurile politice și culturale ale românilor. Astfel, convocarea de către C. Diaconovici a comitetului executiv al Astrei în aprilie 1899, pentru a discuta și aproba cele două inițiative ale EKE, a provocat reacții imediate în rândurile tinerilor români, care studiau la institutele de învățămînt superior din Cluj. Printr-o adresă trimisă comitetului executiv al Astrei, tinerii studiosi au cerut să se respingă propunerile de așa-zisă colaborare ale EKE²⁵.

Propunerile de colaborare ale EKE au provocat o vie reacție și în rândurile liderilor gazetisti. Încă la 1 aprilie 1899, A. Frîncu îi cerea lui Fr. Hosu-Longin să acționeze, pentru a evita loviturile „mortale“, ce amenințau independența „culturii noastre“. Autorul scrisorii se plîngea, că i-a dat lui A. Mureșianu „fulgeri în mină“, dar „el a făcut din ei un adagio molatic“. De aceea îl solicita pe Hosu-Longin să intervină și el pe lîngă A. Mureșianu, pentru a-l determina să imprime „Gazetei“ o atitudine mai energică în problema propunerilor de „colaborare“. Totodată, îl ruga pe tovarășul lui de idei, să se folosească de posibilitățile pe care i le oferea președinția despărțămîntului Deva al Astrei, pentru

²² Idem, nr. 186 din 3/15 — X — 1898; Arhiva Mureșenilor din Brașov, doc. nr. 3421 și 3427/1898; Colecția mse BCU Cluj-Napoca, corespondența lui Fr. Hosu-Longin, vol. III, filele 190—191 și vol. I, filele 220—221.

²³ EKE = Erdélyi Magyar közművelődési Egyesület (Reuniunea culturală maghiară transilvăneană).

²⁴ Erdélyi Muzeumegylet = Asociația Muzeului Ardelean.

²⁵ *Tribuna Poporului* nr. 66 din 4/16 — IV 1899 și nr. 79 din 25 — IV/7 — V — 1899.

„salvarea culturii românești“. În partea finală a scrisorii sale, A. Frîncu exprima speranța „că de la Deva se va ridica o flamură, ce nu se poate învinge“²⁶.

Dintr-o altă epistolă trimisă de A. Frîncu lui Fr. Hosu-Longin la 9 aprilie 1899, reiese că acesta din urmă a răspuns afirmativ la propunerile ce i s-au avansat, dar a exprimat părerea, că trebuie să se aștepte întrunirea comitetului executiv al Astrei. În funcție de atitudinea comitetului aveau să decidă împreună cum să acționeze²⁷.

Campania împotriva propunerilor de „colaborare“ ale EKE pornită de tineretul studios și de liderii gazetisti, l-a antrenat și pe președintele Astrei, Ioan Micu Moldovan. La acest lucru s-a referit Augustin Bunea în rîndurile trimise lui Fr. Hosu-Longin la 11 Aprilie 1899, cînd a afirmat că I. Micu Moldovan l-a asigurat, că „din participarea Asociațiunii la expoziția de la Cluj nu se va alege nimic“. Deși bolnav, președintele Astrei se arăta decis a participa la ședința comitetului executiv, dacă sănătatea i se va ameliora cît de cît. La ședință a promis să acționeze în sensul sugestiilor formulate de Fr. Hosu-Longin.

A. Bunea l-a mai informat pe Fr. Hosu-Longin, că mitropolitul Mihail a respins propunerea pe care i-a făcut-o EKE, de a patrona deschiderea unei săli românești la Cluj în Casa memorială Matei Corvinul. Mitropolitul a motivat, că nu avea dreptul de a lua hotărîri decît în numele enoriașilor săi. Într-o astfel de problemă nu putea decide decît o instituție ca Astra, care aparținea tuturor românilor²⁸.

Acțiunile inițiate de studenții de la Cluj și de liderii gazetisti în vederea evitări subordonării Astrei unor instituții culturale maghiare de genul aceleia de la Cluj, au dat pînă la urmă roade. În scrisoarea pe care i-a adresat-o lui Fr. Hosu-Longin la 14 aprilie 1899, A. Frîncu își exprima satisfacția față de victoria obținută. La ședința comitetului executiv al Astrei, președintele I. Micu Moldovan a declarat în cuvîntul său de deschidere a discuțiilor, că acceptarea unor propuneri ca cele avansate de EKE ar fi „o imposibilitate morală“.

Discuțiile au durat trei ore și jumătate. Ele s-au încheiat cu respingerea celor două propuneri de colaborare ale EKE. Comitetul a decis, așa cum a sugerat „Gazeta Transilvaniei“, ca însăși Astra să organizeze „o casă națională“²⁹.

Succesele obținute în cadrul comitetului executiv al Astrei l-au determinat pe Fr. Hosu-Longin să inițieze o acțiune, care avea drept scop reorganizarea conducerii P.N.R. și impulsionarea activității lui. În acest sens i-a invitat la o consfătuire la Deva pe Al. Vaida-Voievod de la Viena, pe Al. Hosu de la Blaj, pe Aurel Vlad de la Orăștie și pe A. Frîncu de la Sibiu. Consfătuirea a fixat-o pe data de 23 aprilie. În invitația pe care i-a adresat-o lui A. Frîncu în 14 aprilie, îi preciza că putea aduce cu dînsul și pe N. Comșa de la Rășinari. Împreună urmau să chibzuiască ce inițiative trebuiau întreprinse „în cele ale politiciii noastre“ și în oe direcție să acționeze pentru a pune în mișcare „lumea cît de cît“³⁰.

A. Frîncu i-a confirmat participarea încă la 15 aprilie. Cu această ocazie i-a exprimat părerea, că a sosit „ora din urmă“, pentru a contra-

²⁶ Colecția mse BCU Cluj-Napoca, corespondența lui Fr. Hosu-Longin, vol. III, filele 128—130.

²⁷ Idem, vol. III, filele 133—134.

²⁸ Idem, vol. I, filele 220—221.

²⁹ Idem, vol. III, filele 136—137.

³⁰ Idem, fondul A. Frîncu, manuscrise, sertar 404/5 b, doc. 31.

balansa „cu vigoare manoperele adversarilor“ și a-i aduna „pe cei mai buni“ în vederea unei „lupte pe cât de grea, pe atât de lungă“. Tot acum i-a reamintit, că în urmă cu câteva luni i-a cerut lui A. Mureșianu să convoace o conferință națională, unde să se discute și să se aprobe un program de acțiune, pentru a se depăși imobilismul politic. Referindu-se la invitație, A. Frîncu îi propunea lui Fr. Hosu-Longin să-l cheme la consfătuire și pe I. Scurtu, președintele tineretului studios de la Cluj, care a agitat spiritele împotriva propunerilor de colaborare dintre Astra și EKE. Răspunsul lui A. Frîncu, conține și informația, că Fr. Hosu-Longin a făcut o vizită la Băsești, unde s-a consultat cu socrul său și cu T. Mihali în problema inițiativelor ce ar trebui întreprinse pentru impulsionarea activității partidului³¹.

La consfătuirea de la Deva din 23 aprilie 1899 au participat toți cei invitați de Fr. Hosu-Longin, inclusiv N. Comșa. Participanții au semnat o adresă redactată în comun, pe care au trimis-o lui I. Rațiu, președintele P.N.R. În partea introductivă, semnatarii își exprimau îngrijorarea față de situația în care a ajuns partidul datorită frământărilor și dificultăților din ultimii ani. Fiind convinși că și președintele era preocupat de găsirea soluțiilor necesare depășirii dificultăților, au considerat util să-i comunice punctul lor de vedere privind inițierea unor acțiuni menite să ducă la întărirea forumului politic al românilor. Subliniind că erau aderenți devotați ai programului P.N.R., îi propuneau „convocarea grabnică a conferinței delegaților alegătorilor români“. Convocarea conferinței naționale se putea face respectându-se formele uzitate înainte de scoaterea partidului în ilegalitate. Dar tocmai pentru că partidul era în ilegalitate, sugerau conducerii lui oficiale să convoace în prealabil nominal pe toți delegații la o consfătuire confidențială. Consfătuirea era necesar să se fixeze cu 48 de ore înaintea conferinței propriu-zise. Ca loc de desfășurare a consfătuirii și a conferinței indicau orașelul Orăștie.

Semnatarii adresei insistau să se convoace conferința, întrucât o considerau indispensabilă pentru reorganizarea partidului. Consfătuirea intimă putea să voteze toate moțiunile, iar în cazul că ar fi fost urmată de conferința publică, aceasta trebuia să le enunțe drept hotărâri. În caz de interzicere a conferinței de către autoritățile burghezo-moșierești maghiare, moțiunile se puteau proclama sub formă de manifest, semnat de toți delegații în calitatea lor de mandatar ai voinței și ai dorinței de acțiune a alegătorilor români. Drept puncte de reper în formularea moțiunilor propuneau: reorganizarea comitetului central, a cluburilor municipale și a celor cercuale; antrenarea acestora în acțiuni revendicative pe baza programului partidului, care să se concretizeze în trimiterea de adrese către autoritățile guvernamentale; convocarea unor adunări populare urbane și rurale, care să contribuie la dezvoltarea conștiinței naționale prin popularizarea prevederilor programului partidului, îndeosebi a aceluia referitor la folosirea limbii române în administrația locală; apărarea independenței culturii românești și propagarea ei în masele de țărani; apelarea la cercurile financiare pentru a înființa o bancă agricolă în vederea stopării procesului de pauperizare a țăranimii; procurarea de mijloace bănești pentru susținerea organelor de presă ale partidului; introducerea unei discipline riguroase în partid; înlăturarea amestecului unor partide străine, inclusiv a celor din România, în problemele interne

³¹ Idem, Corespondența lui Fr. Hosu-Longin, vol. III, filele 139—140 și ~~scrtar~~ 348/3, doc. 3.

ale P.N.R. întărirea colaborării cu celelalte naționalități oprimăte și organizarea unor manifestații în comun cu ele ș.a.m.d.

Propunerile gazetistilor au fost bine concepute și puteau servi ca puncte de plecare în dezbaterile, care ar fi trebuit să aibă loc cu prilejul consfăturii confidențiale sau a conferinței naționale. Toate respectau prevederile programului P.N.R. adoptat încă la conferința națională de unificare din 1881. Menirea lor era, pe de o parte, de a consolida partidul la nivelul cercurilor electorale și al municipalităților, pentru a atrage mase românești cât mai largi în activitatea politică și a asigura astfel întărirea conștiinței naționale pînă jos în lumea satelor. Pe de altă parte, ele ar fi favorizat introducerea unei discipline ferme în partid, asupra căreia nu s-a insistat în mod special cu ocazia adoptării programului din 1881. În finalul propunerilor se prevedea de altfel explicit sprijinirea acțiunilor de îndepărtare din viața națională a elementelor „compromise, ori just suspecte” din punct de vedere principial. Se prevedea, de asemenea, angajarea presei de partid „în această direcție”. Pasajul din partea finală a propunerilor se referea îndeosebi la vechii tribuniști despre care presa celorlalte grupări afirma că ar fi urmărit să aducă partidul sub patronajul lor³².

Inițiativa celor de la Deva a fost apreciată pozitiv de principalii lideri ai partidului, după cum reiese dintr-o scrisoare trimisă de A. Frîncu lui Fr. Hosu-Longin, la 9 mai 1899. Din scrisoare se desprinde că A. Frîncu a fost vizitat atît de președintele, cît și de vicepreședintele P.N.R. Președintele I. Rațiu și-a exprimat satisfacția față de propunerile participanților la întrunirea de la Deva și l-a asigurat, că a dat dispoziții pentru pregătirea consfăturii confidențiale. La rîndul său, vicepreședintele G. Pop de Băsești i-a comunicat lui A. Frîncu, că inițiativa celor de la Deva va fi luată în considerare cu ocazia proximei întîlniri de la Cluj a colaboratorilor președintelui I. Rațiu³³.

Fr. Hosu-Longin i-a răspuns lui A. Frîncu la 22 mai 1899, pentru a-l informa că între timp s-a deplasat la Arad și Timișoara. La Timișoara a stat de vorbă cu E. Mocioni, P. Rotariu și V. Babeș, cărora le-a adus la cunoștință adresa trimisă lui I. Rațiu de către cei ce se întruniseră la Deva în chestiunea convocării conferinței P.N.R. V. Babeș a aprobat în principiu propunerea de convocare a conferinței, dar i-a propus să-l consulte și pe Al. Mocioni, care se găsea în conacul său de la Birchiș. Fr. Hosu-Longin nu amintește însă nimic în rîndurile sale despre convorbirile purtate la Arad și nici despre atitudinea liderilor de acolo față de o eventuală convocare a conferinței naționale de către I. Rațiu³⁴.

I. Rațiu a organizat întrunirea de la Cluj, de care i-a vorbit G. Pop de Băsești lui A. Frîncu, înainte de 1 iunie. Cu data de 1 iunie, președintele P.N.R. a expediat 39 invitații-tip în diferite părți ale Transilvaniei și Banatului. Cei cărora le-au fost adresate, erau solicitați să participe la o consfătuire confidențială, ce urma să aibă loc la Sibiu în 14 iunie 1899. Din simpla înșirare a numelor celor cărora le-au fost adresate invitațiile,

³² N. Bărbuță, *Date noi referitoare la conferința intimă a fruntașilor Partidului Național Român ținută la Sibiu în 14 iunie 1899*, în *Cumidava*, II, 1968, p. 155—158; Arhiva Mureșenilor din Brașov, doc. nr. 267/1899; Muzeul de istorie al Transilvaniei din Cluj-Napoca, nr. inv. M. 2593; Colecția de mse BCU Cluj-Napoca, corespondența lui Fr. Hosu-Longin mse serti 251/6, doc. 1—2.

³³ Colecția mse BCU Cluj-Napoca, corespondența lui Fr. Hosu-Longin, vol. III, fila 142.

³⁴ Idem, fond A. Frîncu, ms. serti 404/5 b, doc. 32.

rezultă că erau chemați lideri ai grupărilor ce se conturaseră în anii anteriori în sinul P.N.R.³⁵.

La consfătuirea din 14 iunie de la Sibiu au participat doar 17 din totalul invitaților. Doi dintre participanți erau moderați, patru gazetisti, iar 11 noi tribuniști. Aceștia din urmă erau colaboratori ai președintelui I. Rațiu. În timpul discuțiilor s-au manifestat deosebiri de opinii între reprezentanții moderaților și cei ai gazetistilor. Moderații și-au precizat poziția prin scrisoarea principalului lor lider, Al. Mocioni, care a fost citită chiar la începutul consfătuirii. Prin ea, Al. Mocioni, exprima părerea ca partidul să rămână la vechea tactică a rezistenței pasive și la organizarea lui de pînă acum. Nu era de acord cu convocarea unei conferințe naționale, intrucît P.N.R. continua să fie scos în afara legilor în vigoare. Deși ordinele de dizolvare a partidului reprezentau un abuz de putere, ele nefiind încă abrogate, orice încercare de nesocotire a lor putea fi considerată de autoritățile constituite o ilegalitate. Al. Mocioni mergea deci pe linia ideilor propagate în anii anteriori prin intermediul săptămînalului „Luminătorul” și apoi al cotidianului „Dreptatea”. Aceste idei au fost apărute în cadrul consfătuirii de la Sibiu de C. Brediceanu, unul din cei doi reprezentanți ai moderaților³⁶.

Spre deosebire de C. Brediceanu, gazetistul A. Frîncu a susținut că partidul existînd „de iure și de facto”, trebuia convocată imediat conferința națională ca for suprem al P.N.R.

Dar majoritatea participanților la consfătuire au optat pentru amînarea convocării conferinței naționale pînă în luna septembrie, cînd era proiectat și congresul naționalităților³⁷.

Hotărîrea consfăturii din 14 iunie de la Sibiu, nu i-a descurajat pe gazetisti, deoarece le rămînea posibilitatea de a susține din nou opiniile în eventualitatea convocării conferinței naționale în luna septembrie. De altfel, în săptămînile ce au urmat și-au concentrat atenția în direcția pregătirii serbărilor Astrei pe anul 1899, care erau programate la Deva pentru a doua jumătate a lunii august. Pregătirea serbărilor Astrei i-a absorbit toată energia lui Fr. Hosu-Longin, care și-a asumat rolul de amfitrion. Referindu-se la acest lucru, A. Frîncu îi scria lui Fr. Hosu-Longin, că de cînd cu pregătirea serbărilor Astrei a ajuns „un adevărat iobagiu al națiunii”³⁸.

Spre mijlocul lunii august pregătirea serbărilor Astrei era avansată. Se sconta în primul rînd pe prezența unui mare număr de țărani din comitatul Hunedoara, dar și pe participarea mai multor intelectuali din toate părțile Transilvaniei și Banatului. Perspectiva întrunirii la Deva a numeroși intelectuali transilvăneni și bănățeni l-a determinat pe E. Dăianu, redactorul „Tribunei”, să-i pună lui I. Rațiu problema, dacă n-ar fi fost cazul să fie sondate părerile „frunțașilor”, pentru a ține eventual acolo o „a doua consfătuire”³⁹.

La serbările desfășurate la Deva în zilele de 27—28 august au participat reprezentanți ai tuturor despărțămintelor Astrei din Transilvania.

³⁵ Muzeul de istorie al Transilvaniei, nr. inv. M. 2594—2595; Colecția de mse BCU Cluj-Napoca, corespondența lui Fr. Hosu-Longin, vol. III, filele 145—146.

³⁶ T. V. Păcățian, *Cartea de aur*, vol. VIII, Sibiu, 1915, p. 56—60; N. Bărbuță, *op. cit.*, p. 158—159.

³⁷ N. Bărbuță, *op. cit.*, p. 159—160.

³⁸ Colecția de mse BCU Cluj-Napoca, corespondența lui Fr. Hosu-Longin, vol. III, filele 150—151.

³⁹ Muzeul de istorie al Transilvaniei, nr. inv. M. 2624.

comitatele vestice și Banat. Deosebit de numeroși au fost țăranii hunedoreni. Din relatările lui A. Frincu se poate conchide că serbările s-au soldat cu un succes deplin. Reprezentantii despărțămintelor Astrei și membrii comitetului ei executiv au dezbătut cu acest prilej chestiuni referitoare la înființarea: unui azil pentru copiii români orfani; unei reuniuni a femeilor române pentru sprijinirea artelor; unei societăți a juristilor români. S-a hotărât să se ia măsuri pentru îngrijirea mormintelor eroilor și eroinelor de la 1848—1849. În acest sens s-a luat inițiativa organizării imediate a unui pelerinaj la mormintele de la Mărișel. Se încerca astfel să se completeze activitatea P.N.R. în direcția educării și întăririi conștiinței naționale a românilor⁴⁰.

De reușita serbărilor Astrei de la Deva s-au ocupat toate ziarele românești din Transilvania. Toate au scos în evidență importanța expoziției de industrie casnică țărănească din comitatul Hunedoara, care a fost deschisă în timpul serbărilor. Cele mai reușite expozate au fost premiate în cadrul unor însuflețite manifestații populare.

Din relatările organelor de presă reiese, că la Deva a fost luată în discuție și propunerea înființării unor biblioteci „poporale” în toate despărțămintele Astrei. Propunerea poate fi considerată ca o consecință a încercărilor de colaborare cu EKE⁴¹.

Orașul Deva a fost așadar la înălțime cu prilejul serbărilor Astrei din august 1899. Serbările au făcut ca zile la rind ochii tuturor românilor transilvăneni și bănățeni să fie îndreptați spre orașul Deva. La reușita serbărilor au contribuit desigur toți românii din Deva, dar un aport deosebit a adus Fr. Hosu-Longin. Succesul serbărilor și rolul lor în educarea sentimentului de mândrie națională a celor ce au participat la ele, i-au răsplătit eforturile depuse în perioada pregătitoare. Urma ca satisfacția să-i fie întregită de succesul conferinței naționale, care ar fi trebuit să se convoace în septembrie, conform hotărârii participanților la consfătuirea din 14 iunie de la Sibiu.

Dar mult așteptata conferință națională nu se va mai întruni și astfel inițiativa participanților la consfătuirea de la Deva din 23 aprilie nu va fi urmată de rezultatele scontate de ei. Unul din motivele neîntrunirii conferinței naționale s-a datorat publicării scrisorii adresate de Al. Mocioni consfătuirii intime din 14 iulie, mai întâi în „Gazeta Transilvaniei” și apoi în „Tribuna”. Însăși faptul că scrisoarea a apărut în „Tribuna”, putea fi interpretat ca o acceptare de către liderii noilor tribuniști a tezei moderaților privind inoportunitatea conferinței naționale în acel moment. Intuind că pînă la urmă conferința nu va avea loc, A. Frincu îi scria lui Fr. Hosu-Longin, la 28 septembrie 1899: „Am oarecare doză de scepticism, ca să nu ni se rezerve iarăși rolul Casandrei”. Cu tot scepticismul, autorul scrisorii preciza că, și-a amînat plecarea în Germania în chestiunea unui proces, pentru a fi prezent la conferință. Totodată îl informa pe Fr. Hosu-Longin, că i-a îndemnat și pe A. Mureșianu de la Brașov și pe A. Isac de la Cluj, să nu lipsească de la conferință. În

⁴⁰ Colecția de mse BCU Cluj-Napoca, corespondența lui Fr. Hosu-Longin, vol. III, filele 163—166.

⁴¹ *Tribuna Poporului*, nr. 156 din 16/28 — VIII — 1899 și nr. 160 din 19/31 — VIII — 1899.

special primului i-a cerut „să vină cu concepții bine definite, cu un plan de acțiune lucrat și motivat“⁴².

De fapt conferința națională a fost înlocuită cu o simplă ședință de lucru a simpatizanților președintelui Rațiu din comitetul central al P.N.R. dacă-l exceptăm pe C. Brediceanu. Ședința a avut loc la Sibiu în ziua de 1 octombrie 1899. Din cuvîntarea rostită de I. Rațiu transpare a doua cauză a aminării conferinței naționale. În cuvîntul său, președintele P.N.R. a afirmat că în timpul care s-a scurs de la consfătuirea din iunie „unii și-au ridicat glasul în contra programului național și în contra atitudinii noastre de pînă acum“. În schimb „alții au mers și mai departe... au pretins ca bătrînii să se deie la o parte, că și-a trăit traiul și și-au mîncat mîlaiul, și să lase tinerii ca aceștia să croiască o politică nouă pe seama națiunii române“⁴³.

În primul caz I. Rațiu s-a referit la vechii tribuniști, care au pus în discuție în organele lor de presă problema renunțării la tactica pasivismului și a trecerii la un nou activism. În al doilea oaz ținta a constituit-o gazetistii. Suspiciunea președintelui față de gazetisti se datora următoarei afirmații, pe care ar fi făcut-o. Fr. Hosu-Longin într-o anumită împrejurare: „la proxima conferință o să vă trîntim“. A. Frîncu a aflat de această afirmație chiar de la I. Rațiu cu prilejul discuției avute cu el în preajma ședinței din 1 octombrie. Toate încercările lui A. Frîncu de a-l convinge pe bătrînul președinte, că prietenului său de la Deva nu i se putea atribui o astfel de afirmație, au fost zadarnice. I. Rațiu n-a vrut să mai discute cu liderii gazetisti nici problema convocării conferinței naționale, nici cea a reorganizării partidului. Mai mult, a declarat că dacă inițiativa celor de la Deva va fi luată în discuție, el își va prezenta imediat demisia din funcția de președinte ale P.N.R.⁴⁴.

Așadar, inițiativa întreprinsă în aprilie de Fr. Hosu-Longin în direcția refacerii unității partidului și a depășirii situației critice ce s-a creat între 1895—1898, n-a dus la rezultatele scontate pînă în toamna anului 1899. Insuccesul acțiunii i-a pricinuit lui Fr. Hosu-Longin o îndreptățită mîhnire. El s-a retras din fruntea despărțămîntului Deva al Astei. Începînd cu finele anului 1899 și-a consacrat energia apărării românilor, cărora autoritățile burghezo-moșierești maghiare au continuat să le intenteze procese politice și de presă sub diferite pretexte în primii ani ai veacului al XX-lea. Chiar în pragul acestui veac a pledat ca apărător în procesul unor tineri români, pentru că au depus o coroană de flori pe mormîntul lui Avram Iancu⁴⁵.

În concluzie, ultimii ani ai veacului al XIX-lea au echivalat cu afirmarea orașului Deva printre centrele politice ale românilor din Transilvania, Banat și comitatele vestice. La accentuarea rolului orașului Deva ca centru politic al românilor o contribuție esențială a avut avocatul Fr. Hosu-Longin, lider al gazetistilor, cum se numea una din grupările

⁴² Colecția mse BCU Cluj-Napoca, corespondența lui Fr. Hosu-Longin, vol. III, filele 176—177.

⁴³ Muzeul de istorie al Transilvaniei, nr. inv. M. 2749/9.

⁴⁴ Colecția mse BCU Cluj-Napoca, corespondența lui Fr. Hosu-Longin, vol. III, filele 179—185.

⁴⁵ G. Neamțu, *Procesul pentru cununa de pe mormîntul lui Avram Iancu (1900—1902)*, în *Sargetia*, IX, 1972, p. 149—168.

care constituiau Partidul Național Român. Stabilit la Deva, spre sfârșitul secolului al XIX-lea Fr. Hosu-Longin s-a remarcat prin activitatea desfășurată în calitate de președinte al despărțământului Astra pentru comitatul Hunedoara. El s-a impus de asemenea prin atitudinea demnă și curajoasă dovedită cu prilejul lucrărilor consiliului sau congregației comitatense, care își ținea ședințele la Deva. Împreună cu alți intelectuali, Fr. Hosu-Longin a pledat în cadrul ședințelor congregației pentru folosirea limbii române în administrația și justiția locală.

În aprilie 1899, el a chemat la Deva cîțiva membri mai tineri ai P.N.R., pentru a se sfătui asupra posibilităților de depășire a dificultăților în care se zbătea partidul după scoaterea lui în afara legilor de atunci de către autoritățile guvernamentale burghezo-moșierești maghiare. Participanții au trimis președintelui P.N.R., I. Rațiu, o adresă prin care îi propuneau să convoace conferința națională în vederea reorganizării partidului. Adresa n-a fost urmată însă decît de o consfătuire intimă a mai multor lideri ai P.N.R., care a avut loc la Sibiu în ziua de 14 iunie 1899.

De un succes deplin s-au bucurat serbările Astei pe întreaga Transilvanie, care s-au desfășurat la Deva, avîndu-l ca amfitrion pe același Fr. Hosu-Longin. Serbările au constituit un prilej de întîlnire a unui număr însemnat de intelectuali români ce trăiau în Austro-Ungaria. Totodată, ele au oferit acestor intelectuali prilejul de a intra în contact direct cu țărani hunedoreni și de a contribui la întărirea conștiinței lor naționale. La întărirea conștiinței naționale au contribuit și însuflețitele manifestații populare organizate cu prilejul deschiderii în timpul serbărilor a unei expoziții de industrie casnică țărănească. După 1899 Fr. Hosu-Longin s-a retras și din viața politică și din fruntea despărțământului Astra. Pînă la izbucnirea primului război mondial s-a mărginit să-i apere pe românii cărora autoritățile burghezo-moșierești maghiare le-au intentat procese politice și de presă. La 1 decembrie 1918 va fi unul din membrii Marii Adunări Naționale de la Alba Iulia, care vor vota unirea Transilvaniei, Banatului și comitatelor vestice cu România.

EINIGE ASPEKTE DER ROLLE, DIE DIE STADT DEVA, IM POLITISCHEN
LEBEN DER RUMÄNEN AUS SIEBENBÜRGEN IN DEN LETZTEN JAHREN
DES 19. JAHRHUNDERTS GESPIELT HAT.

(Zusammenfassung)

In den letzten Jahren des 19. Jahrhunderts wird die Stadt Deva eines der politischen Zentren der Rumänen Siebenbürgens. Zur Behauptung dieser Rolle trug der Rechtsanwalt Francisc Hosu-Longin bedeutend bei, der sich seit längerer Zeit in Deva niedergelassen hatte. Bald wurde er Vorsitzender der Sektion der Astra im Komitate Hunedoara. Gleichzeitig wurde er neben Aurel Mureșianu, dem Redakteur der Zeitung „Gazeta Transilvaniei“ aus Kronstadt und dem Rechtsanwalt Amos Frincu aus Hermannstadt einer der bedeutendsten Führer der um die Zeitschrift gescharte, Gruppierung innerhalb der Rumänischen Nationalpartei. Als solcher ergriff er im April 1899 die Initiative eines Treffens zwischen einigen jungen Mitglieder der Partei. Die Zusammenkunft fand in Deva unter dem Patronat Fr. Hosu-Longins statt. Das Ergebnis dieser Zusammenkunft war die Abfassung einer Denkschrift an den Vorsitzenden der RNP, Ioan Rațiu, in welche dieser ersucht wird, eine Nationalkonferenz für die Reorganisierung der Partei zusammenzurufen. Durch diese Denkschrift wurde die Aufmerksamkeit auf die Stadt Deva gelenkt,

da hier eine vertrauliche Beratung der Repräsentanten aller Fraktionen, die die RNP bildeten, veranlasst wurde. Die Beratung fand in Sibiu, am 14. Juni 1899 statt. Die Teilnehmer an der Beratung fanden keine Lösung der Schwierigkeiten in den sich die RNP seit drei Jahren befand, aber sie beschlossen, eine Nationalkonferenz für September 1899 zusammenzurufen. Das Prestige der Stadt Deva wuchs im August 1899, als hier die Feierlichkeiten der Astra für ganz Siebenbürgen stattfanden. Der Initiator dieser Feierlichkeiten und ihr Gastgeber war derselbe Fr. Hosu-Loghin, der Vorsitzende der Astra-Sektion in Deva. Die Feierlichkeiten bewirkten einen festeren Kontakt zwischen den Intellektuellen der verschiedenen Parteien Siebenbürgens, die im Rahmen der Astra tätig waren, und den Bauern von Hunedoara. Die Kontakte wurden durch eine Ausstellung von ländlichen Erzeugnissen während der Feierlichkeiten, wie auch von begeisterten Volksmanifestationen, die anlässlich dieser Feierlichkeiten organisiert wurden, hergestellt. Alle zusammen trugen zur Festigung des Nationalstolzes und des Nationalbewusstseins der Teilnehmer an den Feierlichkeiten bei.